

## NOTATKI PRZYRODNICZE

### Ptaki

#### ROZWÓJ POLNEJ POPULACJI BŁOTNIAKA ŁĄKOWEGO (*Circus pygargus*) NA NIZINIE POŁUDNIOWOPODLASKIEJ

W końcu lipca 1990 roku obserwowałem niedaleko wsi Gnojno (gm. Konstantynów, woj. białskopodlaskie), parę dorosłych błotniaków łąkowych karmiących dwa dobrze latające młode ptaki oraz jednego jeszcze słabo podlatującego. Cała rodzina przebywała na w znacznym stopniu skoszonych uprawach żyta. W tym samym roku obserwowałem w maju-czerwcu 1-2 pary błotniaków łąkowych na rozległych polach pomiędzy Bartkowem a Kamiankami Lackimi (gm. Korczew, woj. siedleckie), w znacznej odległości od najbliższej doliny rzeki.

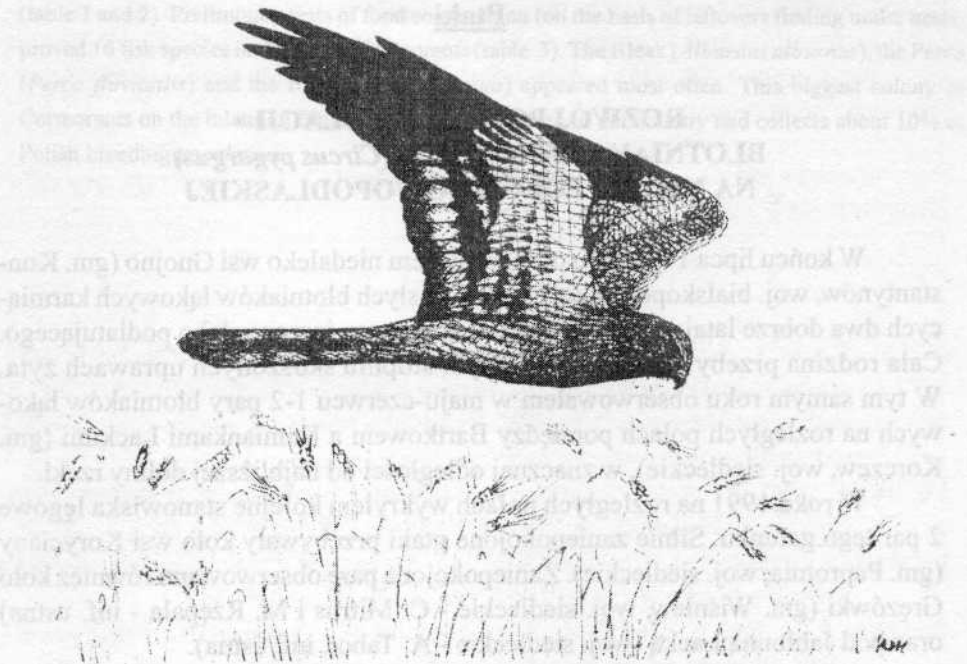
W roku 1991 na rozległych polach wykryłem kolejne stanowiska lęgowe 2 par tego gatunku. Silnie zaniepokojone ptaki przebywały koło wsi Koryciany (gm. Paprotnia, woj. siedleckie). Zaniepokojoną parę obserwowano również koło Grzędówki (gm. Wiśniew, woj. siedleckie - C. Mitrus i M. Rzępała - inf. ustna) oraz pod Jabłonną Lacką (woj. siedleckie - A. Tabor, inf. ustna).

W roku 1996 wykryłem kolejne 2 pary koło Aleksandrowa (gm. Mokobody, woj. siedleckie), a na powierzchni próbnej (18 km<sup>2</sup>) koło Paprotni (gm. Przesmyki, woj. siedleckie) gniazdowały aż trzy pary tego gatunku (A. Gołowski, A. Dombrowski, Z. Kasprzykowski *in litt.*), przy czym dwie pary w tym samym miejscu, w którym były wykryte w roku 1991.

W roku 1996 upalne miesiące wiosenne, zwłaszcza cały okres od połowy kwietnia do połowy czerwca, z pewnością przyczyniły się do wczesnego przystąpienia do gniazdowania błotniaków łąkowych. Natomiast trwające od 8 lipca obfite opady opóźniły (nawet do 4 tygodni) żniwa, co umożliwiło opuszczenie gniazd przez młode ptaki, nawet z późnych lub powtórzonych lęgów. W jednym gnieździe stwierdziłem jego opuszczenie przez 3 młode ptaki pomiędzy 24 a 29 lipca, 3 tygodnie przed skoszeniem łąki żyta, w którym znajdowało się gniazdo.

W latach 1983-1996 odnotowano na Nizinie Południowopodlaskiej 48 stanowisk błotniaków łąkowych (52 pary). Najwięcej par (46 %) wykryto w dołkach rzek; 38% w polnym krajobrazie rolniczym a 15% gniazdowało na stawach rybnych. Ocena liczebności całej populacji zasiedlającej omawiany makroregion fizjograficzny, jest bardzo utrudniona, z uwagi na rozległe, słabo spenetrowane obszary krajobrazu rolniczego. Można tylko przypuszczać, że populacja polna

jest największa, bowiem krajobraz rolniczy zajmuje około 60% powierzchni makroregionu, a lokalnie - 80% powierzchni. Korzystna jest też struktura upraw (dominuje żyto i owies) oraz znaczny jest udział (do 20%) niewielkich sródpolnych płatów trwałych użytków zielonych stanowiących ważne żerowisko błotniaków. Należy też podkreślić, że w ostatnich latach wzrósł udział odłogowanych pól. Na odłogach obserwowałem często żerujące błotniaki łąkowe.



Rys. A. Dmoch

W różnych regionach Polski notuje się ostatnio rozwój polnej populacji błotniaków łąkowych. Najwcześniejsze obserwacje pochodzą z Niziny Północno-podlaskiej, gdzie już w roku 1981 stwierdzono gniazdowanie błotniaków łąkowych na polach (Pugacewicz, w druku). Na Lubelszczyźnie stwierdzono taki przypadek po raz pierwszy w roku 1989, a w roku 1990 wykryto 13 gniazd w uprawach żyta (Jaszcz i Wójciak, 1993). Na Śląsku w roku 1992 na polach wykryto 6 gniazd (Lontkowski 1993). W południowo-zachodniej części Niziny Mazowieckiej w latach 1985-1993 wykryto w uprawach zbóż lub koniczyny 6 stanowisk tego gatunku (kart. faun. R-KTP).

Na Nizinie Południowopodlaskiej nie tylko polna populacja błotniaków łąkowych rozwija się dynamicznie. Równolegle trwa wzrost liczebności populacji zasiedlającej tradycyjne środowiska łęgowe (łąki i torfowiska). Przykładowo, na Bagnie Całowanie pod Otwockiem jeszcze w roku 1982 stwierdziłem zaledwie 2-3 pary, a w roku 1995 gniazdowało tu 6-7 par. Na sześciu powierzchniach

próbnych wyznaczonych w dolinach rzek w latach osiemdziesiątych ponowne badania przeprowadzone w roku 1995 wykazały wzrost liczebności błotniaków łąkowych prawie o 70% (Dombrowski *et al.*, w druku). Analogiczną sytuację odnotowano w dolinach na podłożu mineralnym np. w dolinie dolnego Bugu w granicach Parku Krajobrazowego Podlaski Przełom Bugu w roku 1987 błotniaki jeszcze nie gniazdowały ale już w roku 1993 lęgową populację oceniono na 12 par (Kot *et al.*, w druku). Jednak wiele odpowiadających błotniakom łąkowym bagien i łąk nie zostało dotychczas zasiedlonych. Można zatem zaryzykować tezę, że wzrost liczebności polnej populacji błotniaków łąkowych nie jest efektem wysycenia tradycyjnych środowisk i w dalszej konsekwencji poszukiwaniem środowisk alternatywnych. Jest to raczej proces przebiegający - przynajmniej na Południowym Podlasiu - jednocześnie w obu środowiskach (krajobraz polny i dolinny). Przypuszczalnie nie nastąpiło zatem nagle (na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych) „odkrycie” nowego środowiska lęgowego, dotychczas pomijanego przez ten gatunek, zwłaszcza że gniazdowanie w środowiskach polnych jest znane od dawna w Zachodniej Europie (Cramp i Simmons 1980).

Reasumując powyższe, dość ryzykowna wydaje się teza, że błotniaki łąkowe zasiedliły pola w efekcie procesu adaptacji do tego środowiska w ostatnich latach (Pugacewicz, w druku). Poszukując przyczyn „kolonizacji” pól przez błotniaki łąkowe, wydaje się, że jest to środowisko zastępcze, zasiedlane wobec niemożności gniazdowania w tradycyjnych środowiskach. Przykładem takiej sytuacji jest gniazdowanie 5 par błotniaków łąkowych w roku 1990 na otaczających polach po wypaleniu całego Bagna Bubnów (Jaszcz i Wójciak 1993). Przypuszczalnie jednak, inne czynniki przyczyniły się do gwałtownego rozwoju polnej populacji błotniaków łąkowych w różnych regionach Polski. Na szczególną uwagę zasługuje zbieżność czasowa tego zjawiska, odnotowana w różnych regionach kraju. Należy również podkreślić stwierdzony w tym samym czasie wyraźny wzrost liczebności innych gatunków zasiedlających pola i odznaczających się zbliżoną dietą. Na wspomnianej powierzchni koło Paprotni oraz sąsiadującej powierzchni koło Ogrodników (łącznie 29 km<sup>2</sup>) pomiędzy okresem 1979-1982 a 1995-1996 nastąpił wzrost liczebności nie tylko błotniaka łąkowego, ale również myszołowa zwyczajnego (*Buteo buteo*) z 2 do 6,5 pary i srokosza (*Lanius excubitor*) z 0 do 5 par (Dombrowski 1980, Szymkiewicz 1983, A. Goławski *in litt.*). Należy też uwzględnić wspomniany wcześniej równoległy wzrost liczebności populacji błotniaków łąkowych zarówno na polach, łąkach oraz stawach rybnych Południowego Podlasia. Bardziej zasadne od poszukiwania przyczyn zasiedlania (rekolonizacji - ?) pól przez błotniaki łąkowe zdaje się być wyjaśnienie przyczyn generalnego wzrostu liczebności tego gatunku w naszym kraju.

W wielu państwach trwa ciągle spadek liczebności błotniaka łąkowego (Cramp *et al.* 1980; Tucker i Heath 1994). W niektórych krajach związkowych Niemiec wykazano w latach 1990-1994 znaczny spadek liczebności lęgowej populacji błotniaków łąkowych - w Szlezwigu-Holsztynie i Meklemburgii wielkość populacji obniżyła się z 69 do 51 par (Mädlow i Mayr 1996). Na Wyspach Brytyjskich od końca lat sześćdziesiątych utrzymuje się bardzo niski poziom liczebności, nie przekraczający 8 par (Sharrock 1977, Prado 1995). Znacznie drastyczniej-

szy był spadek liczebności tego gatunku w Holandii: z 500-1000 par w okresie 1900-1930 poprzez 250 par w roku 1950; do 50 par w roku 1980 i poniżej 10 par w roku 1990 (Zijlstra i Hustings 1992). Cytowani autorzy jako główną przyczynę katastrofalnego spadku holenderskiej populacji błotniaków łąkowych podają stosowanie na dużą skalę pestycydów na afrykańskich zimowiskach tego gatunku. Również na Ukrainie, Litwie, Łotwie i w Mołdawii odnotowano spadek liczebności a jedynie w Rosji tendencje były wzrostowe (Tucker i Heath 1994).

### Literatura.

- Cramp S., Simmons K. E. L. 1980. *The birds of the Western Palearctic*. 2. Oxford University Press.
- Dombrowski A. 1980. *Niektóre aspekty ekologiczne występowania ptaków w krajobrazie rolniczym Podlasia*. M. Sc. thesis. WSR-P Siedlce.
- Dombrowski A., Kot H., Kasprzykowski Z., Kot Cz. w druku. *Znaczenie wybranych obszarów podmokłych środkowo - wschodniej Polski dla awifauny łąkowej na tle zagrożeń środowiskowych*. W: Krogulec J. (ed.) *Znaczenie łąk i obszarów podmokłych dla awifauny w Polsce*. Fundacja IUCN - Poland Warszawa.
- Jaszcz Z., Wójciak J. 1993. *Gniazdowanie błotniaków łąkowych (Circus pygargus) w zbożach na terenie Lubelszczyzny*. Not. Orn. 34: 167-169.
- Kot H., Dombrowski A., Kuczborski R., Mitrus C. w druku. *Waloryzacja faunistyczna Parku Krajobrazowego Podlaski Przełom Bugu*. Muzeum Przyrodnicze w Drozdowie.
- Lontkowski J. 1993. *Ochrona gniazd błotniaka łąkowego (Circus pygargus) na Śląsku*. Biuletyn KOO. 5: 12-13.
- Mädlow W. Mayr C. 1996. *Die Bestandsentwicklung ausgewählter gefährdeter Vogelarten in Deutschland 1990 - 1994*. Vogelwelt 117: 249-260.
- Prado S. 1995. *Killing questions*. Scottish Bird News, 40: 1-2.
- Pugacewicz E. w druku. *Zmiany liczebności ptaków drapieżnych w krajobrazie rolniczym Równiny Bielskiej w latach 1983-1996*. Not. Orn. 38.
- Sharrock J. V. R. 1977. *The Atlas of breeding birds in Britain and Ireland*.
- Szymkiewicz M. 1983. *Badania ilościowe średniolicznych gatunków ptaków w krajobrazie rolniczym pod Siedlcami*. M. Sc. thesis. WSR-P Siedlce.
- Tucker C. M., Heath F. M. 1994. *Birds in Europe*. Their conservation status. Bird Life International. Cambridge. Bird Life Conservation. Series No. 3.
- Zijlstra M., Hustings F. 1992. *Teloorgang van de grauwe Kickendief Circus pygargus als broedvogel in Nederland*. Limosa 65: 7 - 18.

### Adres autora:

Andrzej Dombrowski, ul. Świerkowa 18, 08-110 Siedlce

## DEVELOPMENT OF THE FIELD POPULATION OF MONTAGUS HARRIER (*CIRCUS PYGARGUS*) ON THE POŁUDNIOWOPODLASKA LOWLAND

### Summary

In 1990 the first coincidence of nesting of Montagus Harrier was recorded on the fields (rye and millet cultivations) on the Południowopodlaska Lowland (Eastern Poland). Until 1996 20 pairs of this species were detected in this environment, what makes 38% of known breeding population from 1983-1993. The most of these pairs (48%) were nested in traditional environments (meadows, peat-bogs). It seems, that the „wild” population is the biggest, because field environments make average 60% and locally 80% of the area. Field settling was carried out simultaneously with fish ponds settling (8 pairs) and with the growth of numbers of population settling the traditional environment - on 6 plots in river valleys followed the growth of numbers of Montagus Harrier by 70% in the last ten days. Field settling on the Południowopodlaska Lowland is convergent in time with the growth of numbers of Montagus Harrier in this environment in other regions of Poland (Northern Podlasie, Lubelszczyzna, Silesia). The growth of Polish breeding population of Montagus Harrier is in a contrast with the decline of numbers of this species in Great Britain, Germany, the Netherlands, Moldavia, Lithuania, Latvia and Ukraine and is convergent with the growth of numbers in Russia.

**Errata do nr 2/1997 "KULONA"**

<b>Str.</b>	<b>Wiersz</b>	<b>Jest</b>	<b>Powinno być</b>
-------------	---------------	-------------	--------------------

209	15 od d.	... nastąpił liczebności...	... nastąpił wzrost liczebności ...
-----	----------	-----------------------------	-------------------------------------